

Narod, nacionalna država in homoseksualnost

I. NAROD, SEKSUALNOST IN IDENTITETA

Kategorije rase, etničnosti, razreda, religioznosti, nacionalnosti, spola, seksualnosti idr. so družbeni označevalci, ki oblikujejo sodobne ideje o identiteti. Sama **konstrukcija identitet** ni nevtravno dejanje, temveč procesiranje zamišljenih lastnosti, ki naj omogočijo oblikovanje pozicij ne/pripadnosti. Vse omenjene kategorije so relacijski termini, ki nastajajo skozi izključevanje na osnovi pomembnih 'razlik', delujejo pa kot horizontalne in vertikalne ločnice, ki vzpostavijo in utrdijo socialno hierarhijo (Cooke/Wollacott 1993).

Eden od vrhuncev ustvarjanja in prepletanja identitetnih označevalcev predstavlja **razvoj evropskih nacionalizmov** od 18. stoletja dalje. V njem so bistveno vlogo igrala pravila družbene "uglednosti" (Mosse 1985), ki se dandanes zdijo samoumevna, moralni normativi, kriteriji spodobnosti, konvencionalni standardi obnašanja. Analiza odnosa med nacionalizmi in koncepti ugleda zahteva pretresanje in sledenje zgodovine nekaterih najpomembnejših norm družbe: idealov moškosti, njihovega vpliva na ženske, idej o človekovem telesu, idej o tujcih in tujstvu ter idej o "domaćih" ljudeh, idej o tem, kaj je "normalno", kaj "nenormalno". Razvoj nacionalne ideje in konstrukcija seksualnih norm predstavljata isti proces: *"prolifracija modernih nacionalizmov v Evropi je vplivala in pogojevala konstrukcijo normativov telesa in seksualnega vedenja srednjega razreda"* (Parker et al. 1992, 2).

Ugled (Mosse 1985) je bil zaščitna znamka zmagovitega

¹ Na primer podobe nemške Germanie, angleške Britannie ali francoske Marianne. Vendar je slednja, kot simbol svobode in revolucije, kmalu izginila oziroma bila domestificirana ter 'nacionalizirana'. V kontekstu Slovenije lahko opazujemo poskuse RKC z uveljavljanjem Marije Device kot zaščitnice ali celo podobe slovenskega naroda.

² Djuna Barnes tako v knjigi "Ladies Almanack" (1928), ki opisuje pariško lezbično skupnost, takšne stereotipe ponavlja: "Učila sem se na telesih žensk vsakršnih običajev," piše, "in skozi njihove duše so spregovorile skrivnosti vseh narodov. Naučila sem se, da so Orientalke hladne le do pasu, od tam pa vzplamenijo z mogočnim ognjem. Naučila sem se, da se Angležinje talijo počasi, da pa se oddalijo od glave do peta, in prav tako njih duše. Azijka je topla, voljna in bliskovita kot iskra; Severnjakinja je hladna in previdna..." (Barnes 1992, 35-36).

³ Code Napoleon iz leta 1810 je kaznoval le zapeljevanje mladoletnih oseb in posilstvo (Mosse 1985, 23-47).

⁴ "Vsi koncepti rase/naroda so vedno koncepti telesa in tudi heteroseksualnosti," trdi Richard Dyer (Dyer 1997, 20-30), "rasa/narod je sredstvo kategoriziranja različnih tipov človeškega telesa, ki reproducira samega sebe. Zahteva sistematiziranje razlik, ki jih nato povezuje z razlikami v značaju in

meščanstva, pomagal je definirati srednje sloje tako nasproti nižjim razredom kot aristokraciji, vendar pa je bil nacionalizem tisti, ki je kriterije ugleda pomagal razširiti prek celotne populacije. V vsej svoji karieri si je skušal prisvojiti najpomembnejša gibanja in koncepte svojega časa, filozofske, estetske, politične, tako liberalizem, socializem kot konservativizem; govoril je v imenu vojne in miru, strpnosti in represije: skušal je preskrbeti simbole, s katerimi bi se ljudje lahko identificirali. Med njimi je oblikoval tudi nacionalne stereotipe o 'moškosti' ali 'ženskosti', jasne in razločne. Koncept moških prijateljev, seveda brez vsakršnih slutenj seksualnosti, je postal izjemno pomemben (Mosse 1985, 66-113): enotnost med možmi simbolizira nacionalno edinost, ljubezen do očetnjave je podobna tisti med prijatelji. Bistven element so dodale mitologije in simboli nacionalnih vojn 19. stoletja: vojna ikonografija je bila močan sestavni del znotraj trdnega preseka med nacionalizmom, patriotizmom ter ideali možatosti. Pod taistimi koncepti nacionalizma in uglednosti so nastali novi ideali 'ženskosti', okrepljeni s podobami¹ naroda; simboli 'ženskega' ugleda so vsebovali predvsem kolektivno, nacionalno namembnost. Materinstvo je bilo centralna točka koncepta o ženski, tako močna, da je ni razblinil niti prvi feministični val ob prelomu stoletja, ki je svoj zagovor pogosto naslanjal na nacionalistične argumente ter tako ohranjal prevladujoče stereotipe.

Tovrstno zavezništvo med nacionalizmom in meščansko moralnostjo je razlog, da še danes tvorita eno najmočnejših oblik moralnega terorja. Centralne zahteve tedanjega koncepta ugleda, seksualna čistost oziroma nepromiskuitetnost, potrjevanje 'možatosti', tudi skozi vojaško dokazovanje, sprejemanje rasnih ali nacionalističnih predsodkov² oziroma celo distanciranje pred rasno enakostjo, imajo še vedno visoko ugledno mesto, tudi med manjšinskimi skupinami, ki jih tovrstne zaveze bistveno prizadevajo.

Nacionalizem je iskal inspiracijo v predindustrijskih vrednotah in pastoralnih simbolih ter v ruralnem okolju, napadal je 'neprokreativne' seksualnosti, od masturbacije do homoseksualnosti, to pa upravičeval z njihovo antisocialnostjo, nealtruističnostjo in, vendarle skladno s pragmatizmom industrijske dobe in bojem za nacionalno preživetje, neproduktivnostjo. Če je razsvetljenje v začetku 19. stoletja še podpiralo dekriminalizacijo homoseksualnosti,³ pa so se zakoni proti homoseksualnim dejanjem proti koncu stoletja zaostriili, svojega opravičila niso več iskali v religiozni občutljivosti, temveč v populacijskih politikah, v škodi, ki naj bi jo 'seksualne perversije' povzročile narodovemu zdravju.⁴ Tako kot je predhodna kriminaliziranja homoseksualnosti upravičevala cerkev, je to sedaj počela medicina⁵, podobe bolezni, izprijenosti in degeneriranosti pa so bile izrisane kot protiutež nacionalnih simbolov o 'možatosti'. Nacionalni heroj nima nič skupnega s stereotipi o drugih skupinah - prvenstveno Židov, nebelih ras in homoseksualcev - ki so bile postavljene izven meja skupnosti. Vsi, ki so napadali norme

meščanskega vedenja ali prešli meje 'moških' ali 'ženskih' aktivnosti, so bili smatrani kot 'nenormalni', tujci, izven skupnosti. Koncept homoseksualnosti je postal absolut, antiteza uglednosti, strah pred šibitvijo seksualnih vlog, ki bi lahko zrušila urejeno družbo srednjega razreda, je bil konstanten.

Ena najpopularnejših tez v Evropi ob koncu 19. stoletja je bila tako imenovana 'teorija degeneracije' Maxa Nordauja. "*Teorija degeneracije predpostavlja ekstenzivne evolucijske povezave med seksualno perverzno, primitivizmom in raso; seksualni perverznež je opredeljen kot primitivec in obratno. Tako je bila seksualnost primitivcev predstavljena kot ekscesivna, perverzna, medtem ko je bil kulturni dekadentni perverznež označen z ekscesom libida, ki ga ali jo povezuje s primitivcem,*" piše Jonathan Dollimore (Dollimore 1996) ter dodaja, da je bila najbolj nevarna izmed vseh perverzij tistega časa prav homoseksualna želja.

Mosse trdi (Mosse 1985, 185-186), da nobena od kasnejših ekonomskih, političnih in socialnih revolucij ni bila pospremljena tudi s seksualnimi revolucijami, z revoltom zoper meščanski koncept ugleda. Zato so obsojanja homoseksualnosti del tako levičarskih kot desničarskih ideologij. Edina primera zoperstavljanja meščanskemu konceptu uglednosti, prva alternativna modela v meščanski kulturi, sta bili 'dekadencja' ob koncu prejšnjega stoletja ter nemški ekspresionizem, s skupnim prezirom do konceptov zdravja, korenin in narave.

Skorajda razumljivo je, da so procesi institucionalnega izključevanja in diferenciacije znotraj izgradnje nacionalne identitete izredno vidni tudi v novih nacionalnih državah vzhodne Evrope, saj na neki način ponavljajo konstrukcijo nacionalizmov 19. stoletja. Če pogledamo bližje samo kategorije spola in seksualnosti, nas analiza vseh držav vodi k istim zaključkom: nove demokracije so 'moške demokracije' tako skozi primerjavo upadajočih odstotkov participacije žensk v različnih institucijah, ki oblikujejo življenje družbe, kot skozi reprezentacije žensk, ki jih ponujajo agenti novih držav, zakonske ureditve, množični mediji, religije.

Hkrati pa nove nacionalne države delno ali v celoti izključujejo moško ali žensko homoseksualnost iz svoje socio-kulturne podobe. Nacionalizem, kot dominantna politična ideologija, je prinesel popoln preobrat k tradicionalnim vrednotam: spolne in seksualne vloge so skrajno hegemonizirane s patriarhalnimi imperativi,⁶ po drugi strani pa se 'tujstvo', strukturni element nacionalističnega diskurza, projicira tudi v lasten narod: homogenost se ustvarja tudi z izoliranjem 'drugega' znotraj samega nacionalnega kolektiva. V srbskem primeru, kjer je, po besedah Dobrice Ćosića, "*Srb moški, ki ni moški, če ni hkrati tudi Srb*", so "slabi Srbi" najpogosteje homoseksualci, lezbijke in politični nasprotniki, saj naj bi ti škodovali avtentičnosti nacionalne podobe (Bracewell 1996, 32). Dodatno moč nacionalnemu diskurzu v kontekstu bivše Jugoslavije so dale populacijske politike v republikah, ki so jih prizadele vojne, ter drže,

njihovo vrednostjo. Heteroseksualnost je sredstvo zagotavljanja, pa tudi vir ogrožanja reprodukcije teh razlik."

⁵ V neki medicinski enciklopediji, ki je izšla v Beogradu v dvajsetih letih tega stoletja, piše, da "so pedri videti kot navadni ljudje, le da jim dlake rastejo v nasprotni smeri" (Nebričić 1991).

⁶ V Srbiji je skupina mladih žensk na nacionalistični desnici ustanovila organizacijo "Samo Srpkinja Srbina Spašava" (ime je variacija na srbski zgodovinski slogan 'Samo sloga Srbina spasava'), Isidora Bjelica, ena od ustanoviteljic, pa je trdila, da je najpomembnejši vidik nacionalne identitete Srbinje "ustvarjanje malih Srbov" ter vlaganje "svojega talenta in inteligence tja, kamor je najbolj potrebna – v službo Srbu, ki je pripravljen dati svoje življenje za ortodoksno vero in srbstvo". Leta 1991 je Rada Trajković, članica Postojbine, organizacije kosovskih Srbov, dejala, da mora srbska mati za vsakega srbskega vojaka, ki bi padel v Sloveniji, roditi sto novih vojakov (Bracewell 1996, 28-29).

⁷ Miti o vojni so seveda nekaj drugega in diametralno nasprotnega kot izkušnje vojne. V sedanji Jugoslaviji so bila izredno nezaželena dela pisatelja Miloša Crnjanskega, ki v mnogih svojih romanih, denimo v *Dnevniku o Čarnojeviću*, izraža občutke melanholije, celo apatije in brezupnosti, ki jih doživlja vojak po vrtni iz vojne.

⁸ Vojna propaganda je polna seksualnih fantazij in ženskam je najpogosteje namenjena vloga zgolj seksualnih objektov. V vojni postane povezava med maskulino identiteto, nasiljem in 'moškimi' užitkom, jasno razvidna: žensko telo je le sredstvo, na katerem se izražata tovrstno nasilje in užitek. Posilstva žensk so skorajda obvezni del vojnega repertoarja, besedila vojaških pesmi so pogosto seksualno obscena idr.

⁹ Predavanje na *School of Slavonic and Eastern European Studies*, University of London, 23. 1. 1999.

ki jih tovrstne politike prinašajo s seboj: praktcirati spolnost, ki ne rezultira v starševstvu, je uničenje vseh upanj nacionalne države. Nacionalna država je lahko zgolj heteroseksualna (Špehar 1997, 208).

V kontekstu vojne se okrepijo vsi nacionalistični označevalci, predvsem stereotipi 'moškosti', spolna diferenciacija in kult telesa (Mosse 1985, 114-132): vojna je ekskluzivno mesto, kjer se producirajo in reproducirajo vsi koncepti spola in se nato vrnejo nazaj v družbo (Cooke/Woollacott 1993, ix). To je vključeno v samo mitologijo vojne.⁷ Vojna ponuja možnosti 'moške' pustolovščine, dokazuje 'moškost',⁸ hkrati pa zavrača vsakršne čustvene ali homoerotične implikacije. "Vojna je samo aktivirala tisto, kar je vedno obstajalo v moškem imaginariju," piše Dubravka Ugrešić (Ugrešić 1996, 130), "vici in prigode na račun vojske (tiste bivše) so odstopile mesto vojnemu junaštvu, preizkušanju poguma, zgodbe o zmagovitosti v postelji so se preselile na področje fronte. Vojaštvo in seks sta se bogato prepletla. Slabiči so označeni kot pedri (peder je vojaški sinonim za strahopetca). 'Hrvatski vjesnik', ustaški lokalni časopis, vrvi od homoseksualnih pornografskih karikatur, v katerih so pedri, jasno, Srbi. Identičen vojaško-pornografski moški sleng je v obtoku na vseh vojskujočih se straneh."

Vojna še trdneje potrdi in okrepi zvezo med nacionalizmom in uglednostjo: moška posilstva v vojni v Bosni in Hercegovini, ki jih je raziskovala sociologinja Dubravka Žarkov⁹, kažejo, da so bili tako posiljevalci kot njihove žrtve, kot so jih prikazovali hrvaški mediji, pripadniki drugih narodnosti, prvi kot Srbi, drugi kot Muslimani, nikdar kot Hrvati, kar je seveda ustvarjalo stereotype in utrjevalo etnično-seksualni esencializem o vseh treh: o Srbih kot zverinskih agresorjih, Muslimanih kot poženščenih uživačih ter Hrvatih v njihovi nevprašljivi, neokrnjeni in celostni moštosti.

Na Hrvaškem je bila homofobija izrecna že od samega začetka državnosti: Andrea Špehar omenja, da je med prvo predvolilno kampanjo leta 1990 Franjo Tuđman dejal, da mora biti homoseksualnost v državi prepoznana in dovoljena le kot nevidna. Lezbijke in geji so, glede na javno mnenje na Hrvaškem, tisti, ki želijo uničiti Hrvaško, državno neodvisnost, krščanstvo (Špehar 1997). Kljub temu, da se je po koncu vojne stanje izboljšalo predvsem v večjih mestih, kjer se (znova) razvijajo gejevske/lezbične skupnosti, pa ostaja splošna atmosfera v državi enako homofobična: leta 1996 so sosede povsem razbili pisarno zagrebške organizacije Info-Aids, s kamenjanjem uničili vso opremo in naslednji dan požgali vrt organizacije; napad so aktivisti prijavili policiji, vendar je dogodek potihnil brez kakršnihkoli ukrepov. Na Hrvaškem so lezbijke, kot trdi Biljana Bijelić, večinoma 'obravnavane' v časopisnih rubrikah z nazivi "Škandali iz sveta", skozi šale in/ali karikature. "Desničarski tabloidi še posebno podpirajo stereotype: lezbična orientacija je izenačena z najbolj morbidenimi perverzijami. Primer je članek, objavljen v

reviji *Arena* aprila 1998, ki, opremljen s pornografskimi fotografijami, 'poroča' o nekrofilski lezbijki iz Sarajeva, ki je po vsakem bombardiranju skušala iskati ženska trupla. Ta članek je," pravi Bijelićeva (Bijelić 1999), "skrajni primer sovpadanja homofobije in nacionalistično-šovinistične ideologije." Ob skorajda istem času je diskreditacija in medijska kampanja proti 'čarovnicam', ki je skušala obsoditi nekaj hrvaških intelektualk 'izdaje nacionalnih interesov', iskala argumente za njihovo politično neprimernost v podrobnostih iz njihovega privatnega življenja, zakonskega statusa in aluzijah do njihove spolne usmerjenosti (Bijelić 1999).

Pozitivni status homoseksualnosti so v Bosni in Hercegovini otežile tako vojne kot močne religijske pripadnosti: "Miljacka bo prenesla še precej (v glavnem umazane) vode, da se bosta v Sarajevu lahko odprto in brez problemov deklarirala emancipiran gej ali lezbijka. (...) Eskalacija nacionalnega in ekonomski kaos vodijo ljudstvo, intelektualne kroge in same homoseksualce k drugim problemom, denimo, h goli eksistenci. (...) S prihodom nacionalnih strank na oblast (glede na to, da je v vsaki od njih močan religijsko-konzervativen naboj) je Bosni odprta pot v Evropo, a v tisto iz srednjega veka" (Eni 1992). Poskusi gejevskega organiziranja so se pojavili šele v letu 1997, ki pa zaenkrat ostajajo le na ravni posameznih kontaktov z mednarodnimi organizacijami. Kot trdi Predrag Bošnjakovski, gejevski aktivist, je homoseksualnost še vedno tabu, geji so na dnu družbe.

Ko je Jugoslavija ob koncu osemdesetih začela razpadati, je bila homoseksualnost široko uporabljana kot sredstvo diskreditiranja. V poznih osemdesetih, ko je bila bivša država že globoko presekana z nacionalističnimi ideologijami, so se pojavile govorice, da je Janez Drnovšek, Slovenec in v tistem času predsednik države, homoseksualec. Boris L. Davidovich (Davidovich 1996: 62-63) piše, da so "srbskim politikom te govorice prišle prav, saj so z njimi lahko kompromitirali slovensko liberalno in secesionistično politiko. (...) Vendar pa ga mediji, ki so bili pod nadzorom vlade, še niso odprto napadali: aluzije in napade so prepustili rumenemu tisku in obrekovanju. Iz tega konteksta prihaja šala, ki je v tistem času krožila po Beogradu, v obliki kratkega dialoga med srbskim predsednikom Slobodanom Miloševićem in jugoslovanskim predsednikom Janezom Drnovškom.

M: Kdaj nam boste dali tovarne, ki ste jih preselili iz Srbije v Slovenijo?

D: Kurac vam bomo dali!

M: Oh, saj ne zahtevamo tako dosti: zaenkrat prav dobro fafate našega!

Srbom," pravi Davidovich, "je bila šala precej všeč, saj se srbski predsednik izkaže kot duhovit, pameten in možat protagonist v verbalnem spopadu s slovenskim pedrom Drnovškom."¹⁰

Tu je še en primer, ki ilustrira dinamiko mednacionalnih odnosov v bivši Jugoslaviji ter uporabo homoseksualnosti. Ko je leta 1985

¹⁰ Stigmatiziranje s homoseksualnostjo na politični relaciji Beograd-Ljubljana se je začelo že s škandalom in končno odpovedjo gejevskega festivala v Ljubljani 25. 5. 1987.

¹¹ V tistem času sta bila Kosovo in Slovenija močno povezana zaradi slovenske podpore kosovskim Albancem; to je srbski politiki pomenilo problem.

izbruhnili znana 'afera Martinović' – Martinović, Srb, je trdil, da sta ga napadla dva Albanca in mu potisnila steklenico v anus – je bila takoj pretvorjena, ob popolni zameglitvi vseh legalnih vidikov primera, v metaforo ogroženosti 'srbstva', kar pomeni v prvi vrsti grožnjo aktivni srbski močatosti (Bracewell 1998). Kakorkoli že, primer – ki je seveda zanimiv tudi kot vzorec oblikovanja pripadnika druge nacionalnosti kot (tudi) homoseksualca (tokrat znotraj srbsko-albanskih etničnih odnosov) – se je spel z nacionalističnim diskurzom tudi v srbski reviji Nin, ki je trdil, da je Stane Dolanc, Slovenec in tedaj predsednik federalne Službe za državno varnost, tisti, ki je kriv za prikrivanje resnice o primeru: Dolanc naj bi predstavil verzijo, po kateri naj bi se Martinović poškodoval sam, medtem ko je masturbiral: takšni verziji naj bi botrovali politični razlogi in višji nacionalni interesi, kot so, denimo, ohranitev bratstva med narodi (Davidovich 1996: 45). Celoten kontekst "nacionalističnega posilstva" je bil zlahka vgrajen v srbsko nacionalno viktimizacijo, ki se je tedaj že začela oblikovati.¹¹ Po drugi strani pa je znano, kako je dr. Jovan Rašković, psihiater in srbski vodja na Hrvaškem, pred vojno opisoval jugoslovanske narode: Hrvati naj bi pripadali 'kastriacijskemu tipu', Muslimani 'analnemu tipu' in Srbi 'genitalnemu tipu' (Davidovich 1996: 77).

Homoseksualnost je priročno sredstvo diskreditiranja tako preteklega kot tudi sedanjega političnega tekmeca. Septembra 1991 se je Dindić, predstavnik Srbske demokratične partije, govoreč o Vojislavu Šešlju, vodji Radikalne partije, spraševal "*Kako je lahko četniški vojvoda golobrad?*" in zaključil, da pa je le-ta morebiti četniška vojvodinja. Na podoben način je Branko Lainović, "*bivši komandant srbske elitne garde, uporabljal ženski spol, ko je govoril o Šešlju, da bi tako izrazil svoj odpor in prezir do njega in njegovih političnih aktivnosti: (...) 'Gospodični Vojki Šešelji se svetuje, da se oprime gospodinjstva in pusti moško delo možem, ali pa da, skupaj s komunisti, sodeluje na volitvah v San Franciscu, slavni pedrski prestolnici. Samo tam ima namreč dobre možnosti, da pošteno zmaga'*" (Davidovich 1996: 120).

"*Srbska paranoja,*" piše Nick Stellmacher (Stellmacher 1999), "*ki se je bohotila zadnjih deset let – in ki je osnovni način ohranjanja morilske vlade na oblasti – pravi, da je vsepovsod nekdo ali nekaj, kar bo uničilo ali pokvarilo dobrega Srba. (...) Vodja nadrejenih antisrbskih zarotnikov je homoseksualec, prav tako kot v nacistični Nemčiji. Popularno je postalo kriviti mednarodno gejevsko zaroto (v navezavi s katoliki, Hrvati, Muslimani, Evropsko skupnostjo, ZDA in popolnoma vsemi drugimi) za težave, v katerih je Jugoslavija. Politiki, ki želijo diskreditirati nasprotnike, jih redno zmerjajo s pedri. Pri Miloševićevih zagovornikih je povsem običajno, da o voditelju stare Jugoslavije govorijo kot o 'Titu pedru'. Eden izmed časnikov (pod nadzorom oblasti) je pred kratkim zapisal: 'Od vseh Jugoslovanov bi le Tito, s*

svojo bistrourmno idejo bratstva med narodi, zaslužil, da ga vključijo v warholovsko konstelacijo transvestitskih in pedrskih zvezd ter drugih pošasti in perverznejšev.”

V času Natovega bombardiranja Jugoslavije, spomladi 1999, se je v javnih medijih pojavila tako imenovana “Srbska himna”; verzi zadnje kitice gredo takole: *“Gospodine Folke Rije/Jebemo ti najmilije/A s obzirom da si peder/nek te jebe Manfred Šreder”* (Luković 1999). *“Gledanje na homoseksualnost in homofobija sta se radikalno spremenila in našla svoje mesto v srbskem geopolitičnem razmišljanju,”* pravi Dušan Maljković (Rodgerson 1999). *“Homoseksualnost ni več zgolj ‘bolezen’, temveč je ‘zahodnjaška bolezen’, nesprijemljiva za ‘normalne’ Srbe, saj naj bi bili vsi zahodni voditelji pedri, prav ti pa uničujejo nedolžne ljudi naše dežele.”* Na demonstracijah in koncertih proti bombardiranju so se pojavljali transparenti z napisi *“Clinton + Blair + Schroeder = pedrska tolpa”*, na britanskem, francoskem, ameriškem in nemškem kulturnem centru v Beogradu pa homofobični grafiti. Da je Tony Blair homoseksualec, njegova žena Cherie Booth in Hilary Clinton pa lezbijki, je javno trdil urednik nacionalističnega televizijskega programa Palma. Homoseksualnost ni več potencialna nevarnost človeštvu zaradi svoje ‘neproduktivnosti’, ampak je postala neposredna življenje uničujoča sila: čeprav je oblast v Srbiji (ter na Kosovu)¹² dekriminalizirala homoseksualnost leta 1994, pa skrajna nacionalna homogenizacija ter diskriminacija vsakogar, ki ne razmišlja skladno s patriarhalnimi stereotipi, prizadevata gejevsko in lezbično skupnost na več načinov: pogosta so poulična nadlegovanja od ‘dizelašev’, ‘informativni razgovori’ na policiji, podrobne policijske kartoteke o gejih in lezbijkah, racije na družabnih punktih, predavanjih, aktivističnih sestankih, prisluškovanja, osebe, okužene z virusom hiv in bolniki z aidsom nimajo nikakršne socialne ali medicinske varnosti ipd.

V času striktne državne homofobije, leta 1995, pa je v svetovno javnost naravnost treščil beograjski film “Dupe od mramora”, v režiji Želimirja Žilnika in produkciji alternativnega radia B-92, ki kaže povsem drugačne relacije med oblastjo in homoseksualnostjo oziroma, točneje, transvestijo: film uporablja transvestijo v kontekstu vojne, v kontekstu družbe, ki je vpletena v vojno, razkriva genezo družbenih odnosov, ki so ustvarili poseben tip transvestije, in uporabno vrednost telesa transvestita v *“srbskem komuno-fašizmu”*. Tako kot Pasolinijev “Salo”, razgrinja korene fašističnih prividov, fašistične somnambule in perverzности v obdobju fašizma. *“Na beograjski sceni se je leta 1989 pojavil nov, da ne rečem balkanski, temveč azijski tip transvestita,”* pravi igralec, umetnik in pisec Nenad Racković (Nebrigić 1996), *“ki v petih letih ni le napredoval, ampak je zavzel tudi vodilne medije v Srbiji. Tako transvestiti v Srbiji postajajo glavne prerokinje, ki blestijo in zažigajo na novokomponirani turbo-estradi in v glavnih medijih.*

¹² Homoseksualnost je od leta 1976/1977 dekriminalizirana v Sloveniji, na Hrvaškem, v Vojvodini in Črni gori. V Makedoniji je zakonska prepoved homoseksualnosti ostala do leta 1996/1997, ko so jo morali zaradi pritiška Sveta Evrope umakniti. V Bosni in Hercegovini homoseksualnost ni več kaznivo dejanje od novembra 1998, vendar pa v Republiki Srbski še vedno velja stari jugoslovanski zakon, ki sankcionira homoseksualnost (podatki do 9. 6. 1999). Slovenija in Črna gora imata liberalno sporazumno starost (14 let za hetero- in homoseksualnosti), BiH je sporazumno starost prav tako izenačila (na 16 let), Makedonija tudi, povsod drugod (Srbija, Vojvodina, Hrvaška) obstaja v tej kategoriji neenakost. V vzhodni Evropi je homoseksualnost še vedno kaznivo dejanje v Armeniji in Azerbajdžanu.

¹³ Na spletnih straneh se je v letu 1999 pojavila "Matilda", "kontaktna stran za dekleta in žene od 16 do 79 let, ki želijo spoznati fante in moške za prijateljstvo, dopisovanje, spolnost oz. avanturo, resno razmerje ali poroko". Vpis v Matildin seznam je "dovoljen samo ženskam, vsi moški vpisi bodo izbrisani, lezbijkam in prostitutkam vpis ni dovoljen."

(...) Če so naši transvestiti glavne spremljevalke in dive na vseh koncertih novokomponirane glasbe – od Cece Raznjatović do drugih kriminalcev in kriminalk – sklepamo, da imamo res prvi na svetu tako originalno transseks turbo kulturo. Transvestiti so tudi v resnici povezani z beograjskimi bandami. Oni so – kot bi rekel Joyce – ulično pohištvo na novi ulici v tem mestu, ulici, ki ima nova pravila in zakone, novo ekonomijo. Izhajajo iz novega sistema in nove kulture. (...) Zahodna transvestija – kot je, na primer, rušenje berlinskega zidu – ni niti najmanj podobna specifičnemu balkanskemu kalamburju, da ne rečem transvestitskemu bosanskemu loncu. Seveda taka transvestija nima zveze s političnim gejevskim gibanjem, z njegovim pragmatizmom in pozitivizmom, pa tudi ne z 'navadno homoseksualnostjo'. Mi smo v filmu raziskovali umetno usodo transvestita na Balkanu – to je komunistični Michael Jackson." Racković dodaja: "Vedno sem se zavedal, da je v tem okolju veliko neverjetnega, strašnega mačizma. Prav v ozračju možatosti in junaštva na teh prostorih se je manifestirala grozljiva latentna homoseksualna energija, ki se od začetka sedanje vojne ni mogla v ničemer zaploditi. To me je vedno strašansko privlačilo, ker sem čutil, da v rojstvu nekega naroda, v rojstvu tega novega srbskega fašizma, tj. komunofašizma, obstaja neka pervertirana gejevska seksualnost. Srbi so izrazili željo, da izgubijo vse, a dobijo sebe, da naj so pravzaprav pojebani od lastnega seksualnega organa, da – kot alkemična kača, ki grize lastni rep – zagrižejo v lastno spolovilo. Srbom je zares uspelo postati neko tako bitje, ki mu prihaja vase in ki požira poslednjo kapljo lastne sperme. Nobeno jebanje za Srbe ni samo jebanje – to je celoten kozmos perverzности. Velika perverznost, ki jo sestavlja neskončno število drobcenih dražljajev, se je trenutno skoncentrirala v nekaj, kar bi lahko poimenovali srbski hiper-metafizični eros."

Skozi nacionalistično argumentacijo so se in se še vedno čistijo tudi slovenske seksualne kode.¹³ Leta 1993 je zloženka 'Varnejša spolnost' (Mozetič 1993) izzvala pravo kataklizmo javnega razburjenja: o njej je razpravljala Strokovni svet za vzgojo in izobraževanje ter ugotovil, da ni primerna za mladino, njegov predsednik, dr. Veljko Troha pa je menil, da je tako, ker da "ne upošteva naše slovenske, družinske mentalitete". Odprto protestno pismo Slavku Gabru, ministru za šolstvo in šport (MŠŠ je preko Urada za mladino namreč zloženko financiral), so poslali Gibanje za življenje, Svet za družino pri Slovenski škofovski konferenci, Slovenska katoliška zdravstvena zveza, Skupnost krščanskega življenja, Družinski center Betanija, Združenje slovenskih katoliških skavtinj in skavtov, Združenje odraslih slovenskih katoliških skavtov in Skupnost katoliških pedagogov Slovenije; Marina Štremfelj (Gibanje za življenje) je še posebej poudarila, da se "na takšen način ne more nihče opravičevati, da dela za narod, kajti zgodba

vsakega posameznika ustvarja tudi zgodbo naroda. Narod pa bo živel in preživel samo v moči ljubezni.” Zloženska, ki informira mladino o aidsu in oblikah zaščite, je zaskrbelo tudi dr. Antona Dolenca, predsednika Združenja za demokratizacijo javnih glasil, predsednika Slovenskega zdravniškega društva in profesorja na Medicinski fakulteti; o istospolno usmerjenih ljudeh je dejal, da *“gre za ljudi, ki so izrodek družbe, saj v nobenem primeru s svojimi oblikami spolnosti ne morejo imeti potomcev, torej so že v prvi generaciji obsojeni na izumrtje in so mrtva veja na živem drevesu življenja.”*

Leta 1998 je sociolog Tonči Kuzmanić (Kuzmanić 1998) analiziral rubriko “Nočna kronika”, ki se redno pojavlja v dnevniku Delo in v njegovi nedeljski izdaji NeDelo. Poglavitni namen rubrike je informiranje javnosti o zločinih, prekrških, nasilnih dejanjih, prometnih nesrečah v vsakdanjem življenju Slovenije. Vendar pa je, kot pokaže Kuzmanić v svoji analizi, “Nočna kronika”, ki jo piše oseba, podpisana z inicialkama M. S. (Marjan Skumavc), eden najbolj sistematičnih in konstantnih virov medijsko izražene nestrpnosti do tujcev in nasploh do drugačnih. *“Seznam tem je neskončen,”* piše Kuzmanić, *“dejansko pa se vrti okoli železne logike: ogroženost slovenstva (slovenskega naroda), (prenizka) nataliteta, Južnjaki, ‘oni od spodaj’, Balkanci, ‘balkanofilija’, ‘jugoklateži’, ‘bitja s pol strešice’, (domači) politiki, ‘Jugosi’, ‘jugovići’, rdečkarji, Srbi, Hrvati, Bosanci, Zamorci, Mafija, Kitajci, gayi, politika ... in, seveda, ko vsega zmanjka, tukaj so še vedno pri roki ženske!”* Kolektivni subjekt, ki govori skozi avtorja M. S., so ‘pivci’: *“Pivska jeza se občasno loti tudi homoseksualcev, pedofilov, narkomanov in ‘podobnih tičev’. Dasiravno to poteka v različnih kontekstih in z različnimi poudarki, pa je praviloma v ozki povezavi z Južnjaki in Balkanci. Najsplošneje rečeno, tudi ta tarča se pojavi v kontekstu svojevrstne zamere medijem. V časopisju je, po prepričanju pivskega M. S.-ja, odločno preveč “novic, ki s simpatijo obravnavajo homoseksualce in transvestite... pa se pivci resno sprašujejo, ali ne bomo v slovenski širini poleg bratenja z vsemi, tudi najbolj krvavimi Balkanci in z vsemi jugoidejami in zahtevami dovolili tudi kakšnega kongresa morda prav belgijskih pedofilov, ki bi se morda sredi Ljubljane pogovorili o posvojitvah, o drugačnosti, o ljubezni in bratstvu!” Pivci so tudi razmišljali, da bi bilo vendarle najboljšje, če bi dobili evropopevke in sicer tako, da Ircem “v zameno odstopimo že kar tradicionalni ljubljanski ‘festival gejev in lezbijk”*”. Kuzmanić se sprašuje, kako je možno, da *“najmočnejša slovenska medijska hiša Delo stotisočeri bralski množici promptno in brezbrizno servira ustrezne količine mačističnega, ksenofobičnega in rasističnega berila”*.

Pomanjkanje kontrole nad lastnimi strastmi, kar naj bi označevalo vse tujce, je eden osrednjih konceptov rasizma. Rasizem (Mosse 1985, 133-152) je izostren nacionalizem, njegov odnos do seksualnih

norm pa je še direktnější: pomanjkanje kontrole naj bi namreč bilo značilno tudi za norce, homoseksualce in zločince. Pomešani so vsi, ki stojijo izven norm meščanske družbe: rasizem projicira svoje stereotipe na vse, ki niso konformni, hkrati pa homogenizira avtsajderje, tujce.

Uporaba same politične terminologije se v javnem prostoru Slovenije ne meša z diskreditacijo homoseksualnosti; če se že, se to zgodi na skrajni desnici in pri neparlamentarnih strankah. Predsednik Republikanske stranke Adolf Štorman je skušal diskreditirati novinarja Vinka Vasleta, *“kak buzerant”* da je, ko je ta obtožil Štormana, da je *“mafijski boter”*. Na strankini spletni strani je bilo tako zapisano, da je bil Vasle, ko je kandidiral za predsednika republike, še najmanj primeren, saj bi Slovenija tako dobila roza zastavo, prvi dami pa bi bilo ime Franc (Aleksić 1999).

Vsi ti primeri kažejo, kako je homoseksualnost lahko primerno sredstvo vzpostavitve negativne razlike z ‘drugim’: kako se nacionalna identiteta oblikuje skozi čiščenje seksualnega reda. Še več: v situacijah družbene nestabilnosti se stopnja kriminalizacije homoseksualnosti kot po pravilu dvigne. Naj omenim prepoved homoseksualnosti in čistke, ki so ji sledile, v Tretjem rajhu po letu 1934; ali vrnitev h konvencionalni moralnosti ter privzem zakonov proti homoseksualnosti v Stalinovi Sovjetski zvezi, *“kot zmago delavskega razreda in dokaz večvrednosti nad fašistično Nemčijo”*, kar je bilo pozdravljeno tako evforično, da je v tistem času nastalo geslo *“Uničite homoseksualnost in uničili boste fašizem”* (Tuller 1997: 123-124); ali čistke v ZDA v McCarthyjevih petdesetih, v času oblikovanja novega povojnega narodnega soglasja, ko so bili geji in lezbijke obravnavani kot moralni umazanci, tveganje za nacionalno varnost, kot *“seksualni sprevrženci, infiltrirani v našo vlado in morda celo tako nevarni kot sami komunisti”* (D’Emilio/Freedman 1997: 292-293). Naj spomnim, da so ‘alternativne’ seksualnosti del arzenala rasističnih in nacionalističnih predsodkov predvsem zato, ker naj bi predstavljale napad na sam koncept uglednosti v meščanski družbi – zato so tovrstni “devianti” potencialno revolucionarni in nevarni. Mosse trdi, da je zveza med pregonom homoseksualnosti in napori za ohranitev spolne/seksualne delitve dela vedno obstajala (Mosse 1985, 151-164).

Tuller navaja izjemno nazorno podrobnost, ki jo je našel med brskanjem v vladnih arhivih Ruske federacije: med leti 1962 in 1970 je bilo obsodb na podlagi homoseksualnosti med 700 in 800; najmanj, leta 1965 jih je bilo 627. *“Medtem ko je bilo leta 1968 zaradi homoseksualnosti obsojenih 756 moških, pa je število skočilo leta 1969 na 993 in leta 1970 na 1223. Porast v dveh letih: 62 odstotkov. V istem časovnem obdobju je število vseh drugih kazenskih obsodb raslo počasneje – od 720.000 na 854.000, ali za 19 odstotkov. Takšna eskalacija obsodb po členu 121 (prepoved homoseksualnosti) sovpada s splošnim kolapsom ideološkega*

soglasja po invaziji na Čehoslovaško v avgustu 1968. Slika kaže, da je režim morda uporabil zakon kot sredstvo utišanja disidentov, ne glede na to, ali so ti bili geji ali ne. Ali pa je morda, zaradi napete politične situacije, država enostavno pozorneje preverjala kršitve socialističnega seksualnega reda ter okreplila akcije proti tem globoko proti-sovjetskim dejanjem” (Tuller 1997, 127).

II. POLITIKA, DRŽAVA IN HOMOSEKSUALNOST

Tudi državne institucije Republike Slovenije ohranjajo podobno razdaljo do homoseksualnosti. Slovenija je, kot socialistična republika, prepovedovala homoseksualnost vse do zadnjih štirinajstih let svojega obstoja, do leta 1976/1977, ko se je kazenska zakonodaja prenesla iz jugoslovanske federacije na posamezne republike: razširjeni seznam potencialnih kršiteljev zakona je pomagal sistemu izvajati tesnejši politični in socialni nadzor, kar kaže tudi dejstvo, da se je homoseksualnost "pripisovala" v veliki meri prav duhovščini, emigraciji ipd.¹⁴ Vendar pa kot nacionalna država, z deklarirano demokratičnimi načini organiziranja kolektivnega življenja, še vedno ne dovoljuje gejem in lezbijkam polne participacije v državljskem korpusu.

Civilna pozicija gejev in lezbijk je v tranziciji še posebej zgovorna: niti v eni postsocialistični državi ni primerne socialne zaščite za istospolno populacijo. Od začetka strukturiranja države Slovenije sta jasni nevednost ali sprenevedanje nove politične elite: Lojze Peterle (SKD) je v predvolilnem obdobju v začetku devetdesetih potožil, kako ga vsi sprašujejo "o tem" (o homoseksualnosti), nihče pa ga ne vpraša, kaj misli o Markovičevem programu. Sprenevedanja so se pokazala že takoj ob nastavkih nove državnosti: leta 1990 so vse politične stranke v Sloveniji podpisale deklaracijo "Pravica do drugačnosti", javni dokument, v katerem so podprle vse ukrepe, nujne za doseg polnega državljanstva za geje in lezbijke. Vendar pa je le nekoliko kasneje, leta 1991, ko se je sprejemala ustava, parlament prvič razpravljal o istospolni orientaciji, istospolnih partnerstvih in enakosti v pravicah ne glede na spolno usmerjenost. Razprava je nastala zaradi 14. člena ustave, v katerem naj bi, poleg zagotovitve enakosti v pravicah, ne glede na nacionalno in rasno pripadnost, spol, jezik, religiozno, politično ali drugo verovanje, rojstvo, izobrazbo, socialni in ekonomski status in druge osebne okoliščine, izrecno omenili tudi spolno usmerjenost. Predlog ni uspel, proti-argumenti so bili več kot izraz neznanja: poslanka Angelca Žirovnik (SDSS) je bila tako mnenja, da bi antidiskriminatorne politike do spolne usmerjenosti odprle prostor ne le pedofiliji, temveč tudi sodomiji ali seksu s kipi.

Prav tako je v letu "razcveta slovenske državnosti", 1991,

¹⁴ V komentarju k Poročilu slovenskega Ministrstva za notranje zadeve o prostituciji in homoseksualnosti iz leta 1956 piše: "Homoseksualizem v Sloveniji ne predstavlja posebnega problema. V bivši Jugoslaviji homoseksualcev v glavnem niso kazensko preganjali, dasi so jih imeli evidentirane. Homoseksualizem se je pojavljal dosledno v vseh samostanih, pa tudi med posvetno duhovščino (skoraj redoma med takozvanimi duhovniki za izseljence), v krogih gledaliških igralcev in dovolj pogosto tudi v premoženjskih trgovskih krogih. Dasi je imela takratna policija dovolj točno evidenco nad homoseksualci, jih redoma ni preganjala samo zaradi homoseksualnih dejanj." V poročilu je o lezbijkah zapisano: "Lezbijška ljubezen ni kaznivo dejanje. Pojave take ljubezni imamo tudi v Sloveniji. Znana je n.pr. ljubljanska prostitutka, ki se sicer moškim prostituira za denar, dejansko pa sama izjavlja, da se spolno zadovolji samo z ženskami. (...) Po njeni izpovedi je tudi med ljubljanskimi gledališkimi igralkami nekaj lezbijk. Resničnost njenih izjav je dvomljiva, ker je izrazit patološki tip. Lezbijška ljubezen se pojavlja tudi v ženskem KPD, kar pa je zaradi daljše izdvojenosti obsojenk razumljivo. V kolikor upravniki zvedo za take primere, jih deloma preprečujejo s tem, da take ženske obsojenke oddvoje. Sicer tajništva za notranje zadeve lezbijk nimajo v

evidenci". (Revolver 1991).

¹⁵ *Primerjalni deleži so takšni: v raziskavi SJM iz leta 1992 so anketirani na vprašanje, "katere od naštetih ne bi hoteli imeti za sosede?", takole odgovarjali: 42,5 % anketiranih ne bi želelo imeti homoseksualcev za sosede; leta 1995 se je ta odstotek povzpел na 61,5 % in leta 1998 na 60,4 %. Še višji je odstotek nezaželenosti za narkomane, pijance in politične skrajneže.*

Ljubljanska mestna vlada pod predsedovanjem Marjana Vidmarja ukinila finančne subvencije gejevski in lezbični reviji Revolver in dejavnostim Roza kluba z argumenti, da le-te ne sodijo na področje kulture, da je homoseksualna populacija "pri nas" premajhna, hkrati pa da je "prebogata", da bi bila upravičena do denarja iz mestnega proračuna (Mozetič 1991).

Naslednji primer se dotika ene najvišjih državnih institucij za varovanje človekovih pravic: v sredini devetdesetih, ko so raziskave slovenskega javnega mnenja kazale najvišjo stopnjo nestrpnosti do homoseksualnosti (več kot 60 odstotkov državljanov ne bi želelo imeti gejev ali lezbijk za svoje sosede¹⁵), je varuh človekovih pravic v RS, Ivan Bizjak (SKD), izjavil, da v tej sferi ni zapazil posebnih problemov.

Politika polne podpore v deklarativnih izjavah, a popolne ignorance v aktivni politiki, je tako transparentna, da je ni težavno odkrivati znova in znova: primer so denimo programi strank. SDS omenja pravico do istospolne zakonske zveze v programu svojega podmladka, ne pa tudi v glavnem strankinem, volilno pomembnem programu. Vladna ministrstva, ki jih zaseda LDS - poleg ZLSD najbolj podporna politična stranka – ponujajo zanimivo shemo delitve finančnih sredstev. Izbrala sem dva primera: Ministrstvo za kulturo RS je leta 1998 od skupno 79 časopisov in revij subvencioniralo 62, med katerimi pa ni niti gejevskih niti lezbičnih. Naslednje je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS: v istem letu je bilo razmerje med financiranjem lezbičnih projektov na eni ter katoliških organizacij na drugi strani več kot ena proti pet.

Značilna je tudi poteza Romana Jakiča, poslanca LDS; ta je ob volitvah za generalnega sekretarja Sveta Evrope, ustanove, namenjene varovanju človekovih pravic, svoj glas oddal homofobičnemu avstrijskemu politiku Walterju Schimmerju, ki je samo v avstrijskem parlamentu med letoma 1995 in 1998 štirikrat glasoval proti pravicam gejev in lezbijk (proti ukinitvi neenakosti pri sporazumni starosti; proti ukinitvi zakona, ki omejuje pravico do svobode izražanja in pravico do svobode združevanja; proti možnosti kompenzacije škode, ki so jo pretrpeli homoseksualci in lezbijke, žrtve nacističnega režima). Mediji v Sloveniji te plati Schimmerjevega političnega profila niso razkrivali, čeprav so o njej bili obveščeni; nasprotno, njegova medijska podoba je bila podoba prepričanega zagovornika človekovih pravic (Greif 1999).

Ob koncu devetdesetih, ko Slovenija vstopa v Evropsko unijo, prihaja do nekaterih korakov v smeri zagotavljanja pravic gejev in lezbijkam: od leta 1996 velja v kazenskem zakoniku izrecna prepoved diskriminacije na osnovi spolne usmerjenosti; zakon iz leta 1998, ki pokriva področje dela, prepoveduje diskriminacijo na delovnem mestu; naslednji ukrep pa je proces legitimiziranja istospolnih partnerstev, ki bo gotovo zgrešil zagotovitev enakosti, saj vladni predlog zaenkrat vsebuje le zakonsko ureditev lastninskih in

finančnih razmerij. Zagotovitev popolne enakosti, ki bi se dosegla z legalizacijo istospolne poroke, ima pred seboj močno oviro: spremembo ustave, saj 53. člen definira poroko kot dejanje med moškim in žensko.

V tem pogledu državne institucije, ki se s predlogom ukvarjajo, enostavno manipulirajo z neposredno demokracijo in s tako imenovano 'voljo večine'. Helena Kamnar (Hrvatini 1999), državna sekretarka na Ministrstvu za družino, delo in socialne zadeve, meni, da bi zakon, če bi v njem želeli izpolniti vse zahteve gejevskih in lezbičnih organizacij, padel že celo, preden bi prišel do parlamenta, saj v družbi obstajata dva pola, eden od njiju, zelo vitalen in niti ne tako majhen, pa trdi, da je homoseksualnost škodljiva in da bi jo bilo treba uničiti. Skorajda istočasno je dnevnik Delo navajal izjavo Kamnarjeve (Zajec 1999), da otrok za normalen razvoj enostavno potrebuje tako očeta kot mater, kar je razlog za zavrnitev zahtev gejevskega in lezbičnega aktivizma.

Koncept nuklearne, heteroseksualne in patriarhalno zasnovane družine zrcali takšno ureditev spolnih in seksualnih vlog, takšno ureditev domačijske varnosti, ki omogoča jasno in nemoteno sovpadanje novih centrov moči, ki promovirajo ideologijo nacionalne identitete in nacionalne države.¹⁶ Gotovo ni naključje, da je 'izgradnja' slovenske nacionalne identitete pogosto del govora o krizi moralnih vrednot, usmerjeni zoper 'drugačne' življenjske stile in identitete, predvsem tiste, ki so dedinje emancipatornih gibanj zadnjih desetletij. Lezbičnost je kot po pravilu viktimizirana ali postavljena v družbeno izolacijo, v javnih medijih je omenjanje obstoja gejevskih ali lezbičnih scen izredno redko: afirmativna in pozitivna podoba 'drugega' bi namreč na koščke razbila monopolizirano zgodbo o Sreči, ki je "doma" zgolj v določenem tipu skupnosti. Feminizem je v javnem prostoru striktno zavrnjen, 'ženske' identitete se, tako kot v celotni vzhodni Evropi, skrčijo v enotni kolektivni subjekt: v Bolgariji (Funk/Mueller 1993, 35) denimo feminističnega diskurza, kot ga poznajo na Zahodu, sploh ni; podobno je v Romuniji, kjer ni ničesar, kar bi ženske z letom 1989 izgubile, saj že prej niso imele ničesar (Marin 1997, 96); mentalitetna dediščina, ki je v nekdanji Čehoslovaški vse debate o seksualnosti usmerila k normativom konvencionalne heteroseksualnosti in starševstva, je vitalna v obeh novih državah naslednicah (Funk/Mueller 1993, 103); na Madžarskem in Poljskem se je antifeminizem preselil iz antipolitike naravnost v državno politiko, hkrati pa ohranil nuklearno družino kot centralno družbeno enoto (Funk/Mueller 1993, 225, 258). Antifeministična drža je v Sloveniji močno podprta od medijev in zanimivo je, kako se izredno pogosto izraža skozi 'mehčanje' intelektualnih aktivnosti žensk. "Ko sem odhajala v München, sem pričakovala nekoliko feministično nastrojenost", komentira Brina Jež (Jež 1998) v dnevniku Delo mednarodni festival "Musica Femina", "presenečena pa sem bila nad izredno

¹⁶ Smrke piše (Smrke 1996, 172), da so "ob koncu osemdesetih let nekateri v ozračju vedno bolj sladkobnega splošnega razumevanja med zvezo komunistov/partijo in rimskokatoliško cerkvijo opazili tudi možnost zadušitve civilne družbe s strani sodelujočih partije in cerkve."

kultivirano atmosfero s pridihom ženstvenosti in nežnosti..."

Naslednji primer doslednega prevzemanja nacionalističnega diskurza ilustrira polarizacijo 'žensk' glede na zakonski stan: kaže na "stanovsko" strukturo nacionalizma. Urednica ženske priloge Ona Sabina Obolnar (Obolnar 1999) v enem od svojih uvodnikov namreč piše: "Vsekakor pa je najbolj vznemirljiva teza, ki pravi, da so nekatere ženske samske zato, ker so se tako odločile zavestno in s polno odgovornostjo. To pomeni, da živijo same in da bo tako tudi ostalo, število psov, mačk in drugih repatih in kosmatih ne šteje," v istem odstavku pa nadaljuje: "Vsekakor pa se je vredno zamisliti nad podatki s konca lanskega leta, kolikor pač lahko zaupamo statistiki, da je v Sloveniji kar 41,42 % samskih žensk, slabe 3 % več je poročenih, sledijo vdove in na repu so razvezane." Ženske' so znotraj takšnega diskurza pravzaprav eno od mnogih "sredstev", ki so operacionalizirana skozi splošne nacionalne smotre: prav tako, kot je novinarka Rosvita Pesek, ob zaključku prenosa papeževe maše prek nacionalne televizije (TVS1, 19. 9. 1999), vzklila: "Vreme je služilo svojemu namenu!"

Zaenkrat je torej videti, da je tudi drža države do homoseksualnosti izredno 'nacionalizirana', da ponavlja diskurze nacionalne države in nacionalizma do prednostnih življenjskih stilov, da preferira tradicionalno heteroseksualno družino kot ekskluzivno nacionalno enoto, hkrati pa ponavlja realno politiko, ki je na neki način celo podprta v Evropski uniji: čeprav sta Evropski svet in Evropski parlament sprejela več resolucij za uveljavitev enakosti istospolne populacije, pa le-te niso obvezujoče za države članice. Še več. Eden od pogojev, ki ga mora pridružena članica izpolnjevati, je tako imenovan 'politični limit', kar pomeni, da mora prilagoditi svoje zakonske uredbe na enako raven kot države članice. Če vemo, da je Nizozemska edina država v EU, kjer imajo istospolni in raznospolni pari izenačen status, medtem ko imajo druge države zgolj bolj ali manj kompromisna registrirana partnerstva, lahko dojamemo tudi državna početja v Sloveniji. Slovenija torej resnično, tako kot je to pogosto omenjano v različnih državnih dokumentih, izpolnjuje vse osnovne demokratične principe in standarde, poznane v Evropi.

LITERATURA:

- ALEKSIĆ, J. (1999): Gladovalec pod snegom; v: *Mladina*, 22. 2. 1999, Ljubljana.
- BARNES, D. (1992): Ladies Almanack; *Dalkey Archive press*.
- BIJELIĆ, B. (1999): Homoseksualnost v hrvaškem tisku; v: *Lesbo, januar 1999*, Ljubljana.
- BRACEWELL, W. (1996): Women, Motherhood and Contemporary Serbian Nationalism; v: *Women's Studies International Forum*, Vol. 19, str. 25-33.
- BRACEWELL, W. (1998): Sex, Gender and Serbian Nationalism; študijski material pri seminarju *Gender studies/School of Slavonic and Eastern European Studies University of London*.

- COOKE, M./WOOLLACOTT, A. (ur.) (1993): *Gendering War Talk*; Princeton University Press.
- DAVIDOVICH, B. L. (1996): *Serbian Diaries*; The Gay Men's Press, London.
- D'EMILIO, J./FREEDMAN, E. B. (1997): *Intimate Matters – A History of Sexuality in America*; The University of Chicago Press.
- DOLLIMORE, J. (1996): *Perversion, Degeneration and the Death Drive; v: Sexualities in Victorian Britain*, A. H. MILLER/J. E. ADAMS (ur.), Indiana University Press, str. 96-117.
- DYER, R. (1997): *White*; Routledge.
- ENI (1992): *Bosna bila, Bosna ostaće; v: Revolver, julij 1992, Ljubljana*.
- FUNK, N./MUELLER, M. (ur.) (1993): *Gender Politics and Post-Communism*, Routledge.
- GREIF, T. (1999): *Uradnik z napako; v: Večer, 5. 7. 1999*.
- HRVATIN, A. (1999): *Med krokodili; v: Mladina, 22. 2. 1999, Ljubljana*.
- JEŽ, B. (1998): *Kako sliši žensko uho; v: Delo, 23. 10. 1998, Ljubljana*.
- KUZMANIČ, T. (1998): *Nočna kronika (Ne)Dela: od ogroženosti identitete do identitete ogroženosti; v: Časopis za kritiko znanosti, 188/1998, Ljubljana*.
- LUKOVIČ, P. (1999): *Planet Jugoslavija; v: Mladina, 29. 3. 1999, Ljubljana*.
- MARIN, M. (1997): *Žene u politici i politika za žene; v: Vlast bez žena ili dugi manš, KNEŽEVIĆ Đ./DILIĆ K. (ur.), Ženska infoteka, Zagreb, str. 96-101*.
- MOSSE, L. G. (1985): *Nationalism and Sexuality; Howard Fertig/New York*.
- MOZETIČ, B. (1991): *Roza obzorja; v: Revolver, september 1991, Ljubljana*.
- MOZETIČ, B. (1993): *Aids in druge bolezni; v: Revolver, junij-avgust 1993, Ljubljana*.
- NEBRIGIĆ, D. (1991): *Gay Beograd: nekad i sada; v: Revolver, september 1991, Ljubljana*.
- NEBRIGIĆ, D. (1996): *Neka povsem druga (srbska) transvestija – intervju z Nenadom Rackovićem; v: Revolver, december-februar 1996, Ljubljana*.
- OBOLNAR, S. (1999): *Prava ženska: poročena ali samska?; v: Ona, 7.9.1999, Ljubljana*.
- PARKER, A., RUSSO, M., SOMMER, D., YAEGER, P. (ur.) (1992): *Nationalisms & Sexualities*; Routledge.
- REVOLVER (1991): *Homoseksualizem – Poročilo o prostituciji in homoseksualizmu DSNZ LRS 1956; marec 1991, Ljubljana*.
- RODGERSON, G. (1999): *Sheltering from the 'Hard Rain'; v: Gay Times, julij 1999*.
- SMRKE, M. (1996): *Religija in politika – spremembe v deželah prehoda; ZPS, Ljubljana*.
- STELLMACHER, N. (1999): *Fear and loathing in Yugoslavia; v: Pink Paper, 2. 4. 1999*.
- ŠPEHAR, A. (1997): *The Lesbian Question; v: Ana's Land, T. Renne (ur.), Westview Press*.
- TRATNIK, S., SEGAN, N. S. (1995): *L – Zbornik o lezbičnem gibanju na Slovenskem 1984-1995; ŠKUC-Lambda, Ljubljana*.
- TULLER, D. (1997): *Cracks in the Iron Closet; The University of Chicago*.
- UGREŠIČ, D. (1996): *Kultura laži, Arkzin Zagreb*.
- ZAJEC, D. (1999): *Slovesen obred ali zgolj vpis pri okencu?; v: Delo, 3. 3. 1999, Ljubljana*.